

ЕТНОКУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ: СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

У статті розглянуто сутність та значення етнокультурних рекреаційно-туристичних ресурсів, здійснено їх класифікацію, охарактеризовано їх значення та вплив на інші види рекреаційно-туристичних ресурсів та туристичної діяльності.

Ключові слова: етнокультурні ресурси, матеріальні етнокультурні ресурси, нематеріальні етнокультурні ресурси, туристичні ресурси, туристичні умови, туристична індустрія.

Постановка проблеми. Мандрівників завжди цікавили особливості буття народів тих країн, де вони подорожували. Описи способу життя, кухні, звичаїв, вірувань, ремесел місцевих жителів, зроблені мандрівниками, вражали уяву співвітчизників. І донині туристів цікавлять пам'ятки матеріальної та духовної культури, в яких розкривається душа народу, що населяє ту чи іншу країну, регіон. Власне кажучи, знайомство з відмінностями між звичним середовищем проживання туриста та середовищем обраної дестинації, а також їх використання як ресурсів для організації відпочинку і становить одну із граней сутності самого туризму. Етнокультурні особливості поряд із природними відіграють у цьому визначну роль. Вивчення етнокультурних ресурсів, а також їх територіальних відмінностей є важливим не лише у справі їх залучення до туристичної діяльності, але й дозволяє передбачити можливі наслідки від контактування представників різних народів і культур, якими є туристи та місцеве населення, попередити прояви нетолерантності та етнофобії, спровоковані незнанням моральних приписів, прийнятих у різних народів та різним світосприйняттям.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Ще півтора десятки років тому у фундаментальних дослідженнях таке поняття як “етнокультурні рекреаційні ресурси” не розглядалося. Так, наприклад, О. Бейдик розглядає окремі ресурси, які можна вважати етнокультурними у групі гомогенних біосоціальних [1]. Проте, значення етнографічної складової для розвитку туризму нині є очевидним. Надалі починають з’являтися праці І.Кулаковської [4], А.Молодецького [7], Н.Кудокоцева [3], присвячені аналізу придатності наявних рекреаційних ресурсів для організації етнотуризму. Питанням дослідження етнографічних ресурсів присвячені роботи М.Орлової [8], яка поділяє їх на етнічні артефакти, ансамблі етнічних артефактів та етнічні ландшафти. З огляду на недостатню вивченість даного питання ми пропонуємо власне бачення сутності, різноманітності та значення етнографічних ресурсів.

Метою дослідження є розглянути усю сукупність предметів, явищ, процесів, що формують специфічні риси етносів та можуть використовуватись у туристичній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Етнокультурні ресурси, як закладено у їх назві, – похідні етнічної культури. Етнічна культура - це сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених певним етносом впродовж його історії на його власній території засобами етнічного самовираження (рідна мова, рідна релігія) і не включає імпортованих зразків (напр., світові релігії) [5]. Поняття “етнічна культура” тісно пов’язане із поняттям “етнос”, під яким розуміють стійку, історично сформовану на певній території спільність людей, котрі мають спільні риси, які проявляються у етнопсихологічних особливостях та культурі, а також усвідомлюють свою єдність і відмінність від інших подібних спільнот і мають власний етнонім [6].

Поняттю “етнос” властиві часовий та просторовий виміри.

У часі його розвиток йшов за шляхом: рід - плем’я – союз племен - народність – народ - нація. Цей вимір важливий для розуміння генезису етнокультурних ресурсів.

Розподіл народів територією знайшов відображення у системі ієрархічних

етнотериторіальних одиниць, якими послуговуються, здійснюючи етнографічне районування: від етнографічних провінцій, які об'єднують декілька схожих етносів, до етнографічних зон і районів, у межах яких компактно проживають окремі етнографічні групи. Наразі теоретико-методологічні засади етнографічного районування розроблені фахівцями неповністю, тому ми не наводимо цю систему у статті та не характеризуємо її основних елементів, проте пов'язуємо з цим аспектом один із перспективних напрямів подальших досліджень етнокультурних ресурсів.

Виходячи з понять “етнос”, “етнічна культура”, а також загального визначення туристичних ресурсів, визначаємо поняття “етнокультурні рекреаційно-туристичні ресурси”, під якими розуміємо ресурси антропогенного походження, пов'язані із культурними особливостями етнографічних груп та національних меншин, що компактно проживають на певній території, та викликають туристичний інтерес з боку представників інших етнографічних груп та національностей.

Для того, щоб зрозуміти роль етнокультурних особливостей у розвитку туризму, систематизуємо елементи, які входять до їх числа (рис. 1, 2).

Етнокультурні ресурси відповідно до складових, які можна включити до цієї категорії, можна поділити на *матеріальні* та *нематеріальні*. Перші мають більш явне значення для розвитку туризму, оскільки вимагають здійснення подорожі для користування ними. Проте, психологічні особливості, вірування, звичаї, традиційні знання та досвід є визначальними для формування особливостей матеріальної культури кожного народу. Познайомитися з ними можна за допомогою різних інформаційних джерел, а відчутти - лише у середовищі проживання конкретного етносу. Тобто, нематеріальна культура того чи іншого етносу теж може виступати у ролі туристичного ресурсу, який вносить свою частку у генерування туристичних потоків.

До складу нематеріальних етнокультурних ресурсів входять: етнопсихологічні особливості, засоби комунікації, вірування, звичаї, традиції, традиційні знання та досвід, фольклор.

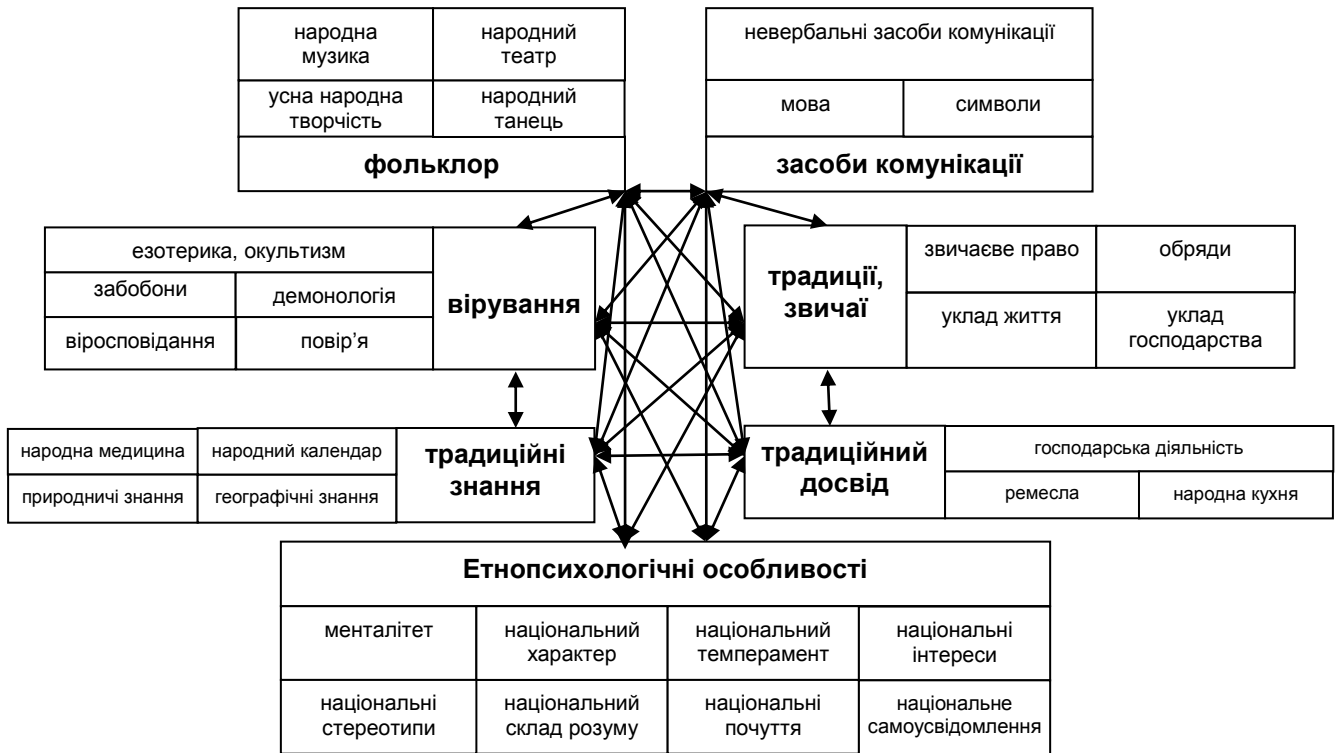

Рис. 1. Класифікація нематеріальних етнокультурних туристичних ресурсів¹

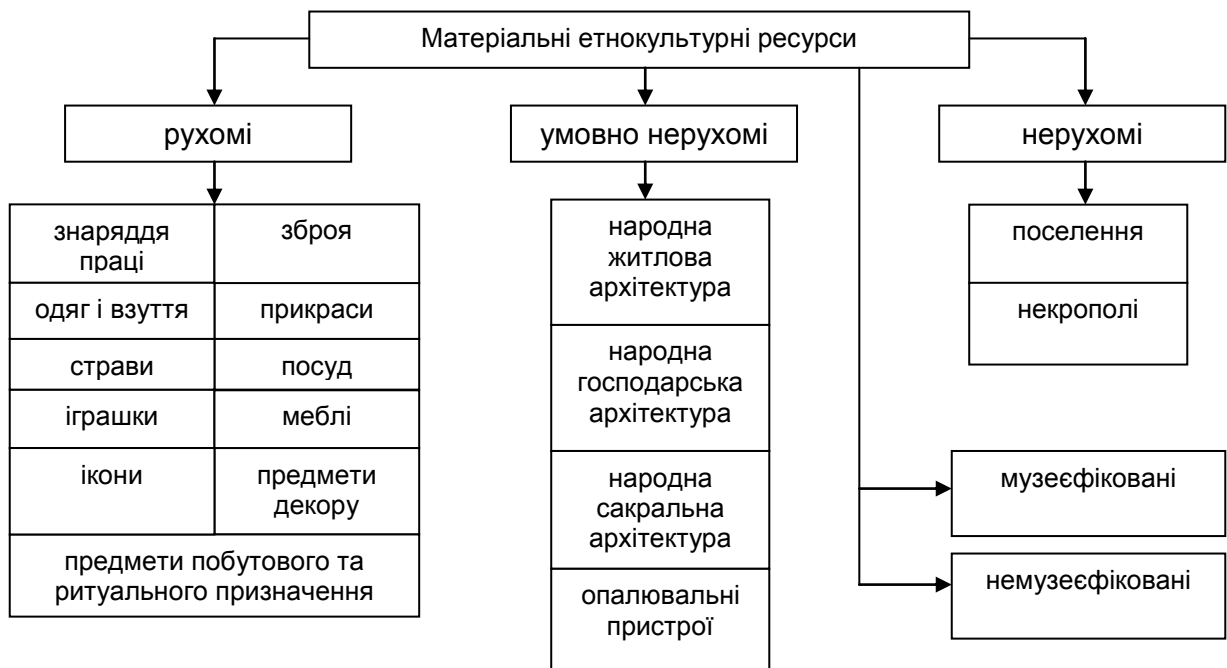

Рис. 2. Класифікація матеріальних етнокультурних туристичних ресурсів

¹ Народні ремесла віднесено до нематеріальних об'єктів. Попри те, що результати праці вишивальниць, ткаць, ювелірів, гончарів, бондарів, теслярів та інших ремісників є матеріальними, самі ремесла є результатом досвіду, навичок, творчості. На користь цього розподілу свідчить той факт, що деякі ремесла або секрети виготовлення окремих виробів є втраченими, незважаючи на наявність результатів праці. Тими самими міркуваннями ми керувались і при розгляді народної кухні у складі нематеріальних етнокультурних ресурсів.

Іноді між ними неможливо провести чіткої межі, оскільки одні можуть слугувати засобами вираження для інших, їх формування є взаємозалежним. Так, усна народна творчість залежить від менталітету, вірувань, традиційних знань, може бути частиною певних обрядів (весільні, обжинкові пісні, веснянки, плачі) та передається вербальними засобами комунікації; вірування визначаються віросповіданням, менталітетом, який залежить від середовища проживання, впливають на формування традицій та звичаїв, фольклору, знань та досвіду і т.ін.

Щодо ролі окремих складових нематеріальних етнокультурних ресурсів у розвитку туризму. Етнопсихологічні особливості, що проявляються у менталітеті, особливих характері та темпераменті, властивих кожному етносу, сформованих стереотипах, національних інтересах і почуттях, можуть здійснювати як негативний, так і позитивний вплив на розвиток туризму в країні залежно від сили їх прояву, його якісної спрямованості, а також ступеню прийняття та поваги до етнопсихологічних особливостей приїжджих.

Засоби комунікації (мова, жести, пози, міміка, зовнішній вигляд, символи) можуть виступати у ролі ресурсів та умов розвитку туризму. Досить поширеними є навчальні тури із зануренням у мовне середовище з метою ефективного вивчення іноземних мов за допомогою живого спілкування. Незнання особливостей невербальних засобів комунікації, мовні бар'єри можуть бути серйозною перешкодою для розвитку міжнародного туризму, а також впливати на розподіл туристичних потоків у світі. Символи як відмінні знаки конкретних етносів та їх частин, умовні позначення етнонаціональних ідей, явищ, художніх образів широко використовуються для виготовлення сувенірів, які презентують ту чи іншу країну.

Народна медицина впливає на розвиток лікувально-оздоровчого туризму, духовні практики та вірування – релігійного та wellness-туризму.

Значний інтерес нематеріальна етнокультурна спадщина представляє собою для тих, хто обирає культурно-пізнавальний, етнографічний, сільський, гастрономічний туризм. Саме для цих видів туризму народні костюми, ремесла,

кухня, мистецтво, звичаї, усна народна творчість, вірування є основними або важливими ресурсами для існування. Вони ж можуть надати певного колориту і тим видам туризму, в яких дані ресурси безпосередньо не задіюються.

Цінність етнокультурної спадщини для розвитку туризму зростає, якщо вона представлена *матеріальними* об'єктами (рис. 2). Рухомі об'єкти найчастіше входять до складу музейних або виставкових експозицій, які можуть демонструватися як на приймаючих територіях, так і за їх межами, сприяючи просуванню національного турпродукту. З умовно нерухомими об'єктами можна познайомитись у спеціалізованих музеях народної архітектури та побуту, куди вони довозяться з різних сіл та регіонів. Дерев'яні, цегляні, саманні будинки, церкви, вітряки, клуні, сажі, кузні та інші господарські будівлі не лише представляють народну архітектуру. За допомогою посуду, знарядь праці, меблів, іграшок, народних костюмів у цих спорудах та навколо них відтворюється побут того чи іншого етносу або його частини. Ці споруди можуть використовуватися і в утилітарних цілях у процесі відродження та відтворення ремесел, обрядів, презентації національної кухні. На їх базі можуть відбуватися різноманітні етнофестивалі, народні гуляння тощо. Проте, іноді ці музеєфіковані об'єкти, театралізовані дійства, стилізовані витвори ремісників не можуть задовольнити найвибагливіших туристів, що прагнуть познайомитися зі справжньою етнокультурною спадщиною, і займаються глибоким туризмом.

У нинішній час панування масової культури усе складніше знайти куточки, де люди у повсякденному житті дотримуються устоїв, що були актуальними для їх предків. Але такі поселення є. Найкраще етнокультурна спадщина збережена у сільській місцевості, населення якої більш консервативне внаслідок збереження традиційного укладу життя та ведення господарства, переважання літнього населення, меншого поширення засобів сучасної комунікації, що сприяють поширенню масової культури; на віддалених ізольованих територіях; місцях компактного проживання етнографічних груп та національних меншин, які усвідомлюють свою особливість та прагнуть її

зберегти.

Етнокультурні ресурси певної країни є цікавими не лише для іноземних туристів, але і для її громадян, між якими теж існують відмінності, тим більші, чим більша відстань між регіонами. Це зумовлено різними природними умовами проживання, іноді, різними історичними долями, сусідством із іншими етнографічними групами, народами.

Етнокультурні особливості можуть впливати на специфіку формування різних секторів туріндустрії в різних країнах. В оформленні інтер'єрів і фасадів засобів розміщення можуть використовуватися етнічні мотиви, елементи народної архітектури, агроготелі та агросадиби взагалі можуть бути збудовані у вигляді автентичного національного житла. Ті самі прийоми можуть використовуватись і у закладах харчування, які пропонують познайомитися ще з однією складовою етнокультурної спадщини - національною кухнею.

Усна народна творчість, музика, ремесла, декоративно-ужиткові мистецтва, народний костюм, свята, вірування та обряди можуть обумовити своєрідність анімаційної складової, що пропонується сектором розваг. Елементи народного одягу можуть використовуватися у дизайні корпоративного одягу представників туристичних та транспортних компаній, офіціантів ресторанних закладів, що пропонують національну кухню, персоналу готелів тощо. Навіть транспортні послуги на невеликій відстані можуть надаватися різними видами гужового транспорту, розповсюдженого у даній місцевості.

Етнокультурні особливості зумовлюють специфіку сувенірної продукції кожної країни. Більше того, народні майстри, які відроджують та надалі розвивають традиційні ремесла, є поставниками унікальної, іноді ексклюзивної продукції на сувенірні ринки.

Висновки. Етнокультурні ресурси дуже різноманітні у своїй сутності та проявах. Докладна їх систематизація та вивчення закладає основи для всебічного вивчення та використання їх у справі розвитку туризму. Причому, використання етнокультурних особливостей не обмежується лише таким

спеціальним його видом як етнотуризм: це може бути і культурно-пізнавальний, і навчальний, і релігійний, і оздоровчий, і сільський, і гастрономічний. Використання етнокультурної складової також може збільшити привабливість національної туристичної індустрії.

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: [Монографія] / О.О.Бейдик. — К., 2001. — 395 с.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник [Текст] / В.В. Жайворонок. — К.: Довіра, 2006. — 99 с.
3. Кудокоцев Н.С. Этнографический потенциал и развитие этнотуризма в Донецкой области // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. - 2009. - №13. - С.219-224.
4. Кулаковська І.М. Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2010. - №3. - С.73-76.
5. Лозко Г. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. -К.: АртЕК, 2001.- 304 с.
6. Макарчук С.А. Етнографія України [Текст] / С.А. Макарчук.- Львів: Світ, 2004. — 520 с.
7. Молодецький А. Е. Історико-культурні ресурси в'їзного етнічного туризму у Північно-Західному Причорномор'ї / А. Е. Молодецький // Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 5. — К., 2004. — С. 106–113.
8. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) : дис... канд. наук: 11.00.02 / М. Л. Орлова. — Одеса, 2009. — 251 с.

Aleshugina N. Ethnocultural Resources: essence, classification, significance.

In the article the essence and importance of ethno- cultural tourism and recreation resources and their classification are reviewed, their importance and impact on other recreational and tourism resources and tourism activities are described.

Key words: ethno-cultural resources, material ethno-cultural resources, immaterial ethno-cultural resources, tourism resources, tourism conditions, tourism industry.